

Forskning i frivillighed og civilsamfund

Med dette oplæg ønsker Frivilligrådet at give sit bidrag til overvejelserne om iværksættelse af et nyt ambitiøst forskningsprogram om frivillighed og civilsamfund i Danmark. Frivilligrådet har gennemført en serie drøftelser af, hvor der er behov for en fornyet forskningsindsats og i forbindelse med udarbejdelse af dette oplæg sikret sig bidrag fra andre aktører, herunder fra forskellige dele af forskningsmiljøet på området.

Frivilligrådet har med sit reformoplæg *Et stærkt velfærdssamfund skal skabes sammen med borgerne* sat fokus på medborgerskab, civilsamfundet og dets organiseringer og samspillet mellem disse og samfundslivets øvrige aktører. Reformoplægget påviser behovet for et holdnings- og kulturskifte og diskuterer rammebetingelsers betydning for at frisætte medborgerskab og skabe en ny og bæredygtig velfærd i samspil mellem borgerne og samfundets aktører og institutioner.

Det perspektiv, Frivilligrådet anlægger i reformoplægget, kalder på en bredere tilgang end den, der traditionelt har været afgrænsningen i dansk frivilligforskning, således at også civilsamfundsproblematikker uden for foreningsmæssigt organiserede fællesskaber og medborgerskab inddrages som temaer.

Frivilligrådet anbefaler, at der snarest tages initiativ til gennemførelse af en ny omfattende undersøgelse af befolkningens frivillige indsats i formelle såvel som uformelle rammer, således at det bliver muligt at sammenholde data med tilsvarende undersøgelser, som netop er afsluttet i Norge og Sverige. Samtidig anbefales det, at der via et flerårigt forskningsprogram løbende afsættes midler til at understøtte forskning i de tematikker, som er listet nedenfor under overskrifterne:

- Deltagelse og medborgerskab
- Ændringer i foreningslivet og roller i velfærdsløsningen
- Kommunernes samarbejde med de frivillige organisationer
- Virksomheders samspil med lokalsamfundet og foreningslivet
- Fremme af social innovation

Det anbefales, at der afsættes midler til fremme af netværk i forskningsmiljøet og koordination mellem forskningsenheder på området, samt til løbende drøftelse af forskningstematikker og forskningsresultater mellem forskere og andre aktører.

Status på forskningen i frivillighed og civilsamfund

Den seneste større forskningsmæssige kortlægning af frivillig indsats i Danmark blev gennemført i årene 2004-6 som en del af et internationalt komparativt forskningsprogram, the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. Undersøgelsen, som i Danmark kom til at hedde Frivillighedsundersøgelsen, blev i Danmark finansieret ved en bevilling fra Socialministeriet (PUF-puljen), suppleret med mindre bevillinger fra Kulturministeriet, Undervisningsministeriet m.fl.¹

Frivillighedsundersøgelsen omfattede tre delundersøgelser:

1. Befolkningens deltagelse i frivilligt arbejde
2. Frivilligsektorens organisering
3. Sektorens økonomiske og beskæftigelsesmæssige omfang

¹ I alt bevilligede 6 ministerier hver 1 mio. kr. Bevillingerne blev koordineret af Socialministeriet.

Undersøgelsen blev gennemført i regi af et konsortium, et samarbejde mellem frivilligforskere fra flere forskningsenheder ved Ålborg Universitet, det daværende Socialforskningsinstituttet, RUC, Syddansk Universitet. Resultaterne er gengivet i SFI's skriftserie om Frivillighed og non-profit i Danmark². Endvidere er udgivet en antologi om Det frivillige Danmark med analyser og perspektiveringer³.

Der er ikke udgivet nogen samlet oversigt over frivilligforskning i Danmark siden Lars Skov Henriksen og Bjarne Ibsen i 2001 redigerede en nordisk antologi om frivilligt arbejde⁴. Dog kan der findes henvisning til mange relevante undersøgelser fra Center for frivilligt socialt arbejdes hjemmeside samt i antologien Det frivillige Danmark fra 2008. Endvidere har CEV, organisationen af europæiske frivilligcentre, udgivet en ikke udtømmende forskningsbibliografi i 2007⁵, som kategoriserer forskning i de europæiske lande, herunder Danmark, efter 10 forskellige indfaldsvinkler. Endelig findes en tematiseret forskningsoversigt om frivilligforskning i de nordiske lande, som dog ikke rummer titler fra dansk forskning i de senere år⁶. Den norske forsker Per Selle er i færd med at gennemføre en kortlægning af nordisk frivillighedsforskning, som forventes udgivet i år.

I perioden siden færdiggørelsen af Frivillighedsundersøgelsen er gennemført en række forskellige undersøgelser af delområder, hvoraf her kun nævnes enkelte:

- Center for socialt entreprenørskab gennemfører en række komparative undersøgelser med sammenligning af socialt entreprenørskab og socialøkonomisk virksomhed i Danmark og andre lande. Især har Lars Hulgaard introduceret begrebet socialt entreprenørskab i forskningsmæssig belysning⁷.
- Gunvor Christensen, SFI, har gennemført undersøgelser af etniske minoriteters frivillige organiseringer og frivillige engagement. Endvidere vil ph.d. Stella Semino på Institut for Samfund og Globalisering, RUC, over de næste år arbejde med indvandreres rolle i civilsamfundets organisationer illustreret gennem indvandreres aktive deltagelse i miljøorganisationer.
- Lars Skov Henriksen, Aalborg Universitet, har haft ansvar for evalueringen af Frivilligcenterpuljen og udgivet fire delrapporter med resultater og perspektiveringer på denne⁸.
- Bjarne Ibsen, Syddansk Universitet, har stået i spidsen for en undersøgelse af frivillighed i Gigtforeningen⁹.
- På Syddansk Universitet gennemføres i disse år en undersøgelse af kommunalreformens betydning for foreningslivet. Undersøgelsen omfatter dels en gentagelse af foreningsundersøgelsen fra 2004, der blev

² Inger Koch-Nielsen, Lars Skov Henriksen, Bjarne Ibsen, Torben Fridberg, Thomas Boje m.fl. SFI's publikationer 05:20, 06:18, 06:19

³ Bjarne Ibsen, Thomas Boje og Torben Fridberg (red.) Det frivillige Danmark, Syddansk universitetsforlag 2008.

Derudover var Frivillighedsundersøgelsen på mange måder et afsæt for en styrket interesse for området i Danmark, hvorfor der i perioden efter afslutning af undersøgelsen er skrevet et meget stort antal specialer og masterafhandlinger om mange aspekter af frivilligt socialt arbejde. Specialerne er tilgængelige på diverse af universiteternes hjemmesider.

⁴ Bjarne Ibsen og Lars Skov Henriksen (red), Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt socialt arbejde (Odense Universitetsforlag 2001)

⁵ The European Volunteer Centre: Bibliography on Volunteer Research, CEV 2007

⁶ Theien Iselin m.fl.: Frivillige organisasjoner – En kommenteret bibliografi, Institutt for samfunnsforskning, Oslo 2006

⁷ Se for eksempel Lars Hulgaard, Sociale entreprenører – en kritisk indføring, København 2007

⁸ De fire delrapporter kan findes på <http://www.frise.dk/index.php?id=1912>.

⁹ Carsten Hvid Larsen og Bjarne Ibsen: Frivilligt arbejde i Gigtforeningen, Movements, Syddansk Universitet, Institut for Idræt og Biomekanik, 2009

gennemført som en del af Frivillighedsundersøgelsen, dels en kvalitativ undersøgelse af kommunalreformens betydning for relationerne mellem foreninger og kommuner.

- Selv om der efterspørges udvikling af metoder til måling af social værdi af forskellige frivillige indsatser, er det begrænset hvad der findes af forskningsbaseret litteratur i Danmark om dette emne. Rockwoolfonden har dog netop udsendt antologien "Når man anbringer et barn" som rummer en undersøgelse af sammenhæng mellem civilsamfund/foreningsliv og anbringelsesrater¹⁰. Endvidere har Mødrehjælpen i samarbejde med Rasmus Højbjerg Jacobsen, CBS, netop offentliggjort resultater fra en cost-benefit undersøgelse af støttende indsats i forhold til unge enlige mødre.¹¹
- Delvis relateret til udvalgsarbejder i Socialministeriet er der ved CBS på opdrag fra Erhvervs- og selskabsstyrelsen gennemført en undersøgelse af partnerskaber mellem virksomheder og frivillige foreninger¹².
- Thomas P. Boje, RUC, leder et samarbejde om civilsamfundsforskning i regi af det europæiske CINEFOGO-netværk¹³.
- Endelig kan nævnes forskning i social kapital, bl.a. det internationale forskerseminar om "Tillid og social kapital" arrangeret i CINEFOGO-regi af Lars Skov Henriksen og Lars Torpe¹⁴.

Samlet er frivillig- og civilsamfundsforskning i Danmark i de senere år dog præget af en række forskellige enkeltstående undersøgelser, som ikke relaterer til nogen overordnet strategi. Indsatsen i forskellige forskningsmiljøer er af ressourcemæssige grunde mindsket. SFI (Det nationale center for velfærdsforskning) har således ikke videreført frivilligforskning i sin seneste liste af programområder, da der ikke er rekvireret opgaver¹⁵. Som endnu et eksempel på den svage prioritering er kun få spørgsmål i en survey gennemført som gentagelse af undersøgelsen af danskernes værdier, som relaterer sig til holdninger til og engagement i frivillig indsats¹⁶.

Andre lande

I Sverige fremlagde regeringen i december 2009 regeringspropositionen En politik för det civile samhället (dec. 2009) med forslag til et tværvideenskabeligt forskningsprogram. Som opfølgning på regeringspropositionen har regeringen nu udmeldt et 10-årigt forskningsprogram om frivillighed og civilsamfund med en samlet bevilling på 220 mio. Skr.

¹⁰ Signe Hald Andersen: Hvad skyldes de kommunale forskelle? In Når man anbringer et barn, Baggrund, stabilitet og det videre liv, Rockwoolfonden maj 2010

¹¹ Ugebrevet Mandag Morgen nr. 28, 21.08.2010

¹² Peter Neergaard m.fl.: Partnerskaber mellem virksomheder og frivillige organisationer, Center for samfundsansvar, CBS sept. 2009

¹³ Civil Society And New Forms Of Governance in Europe: <http://cinefogo.com/>.

¹⁴ Indlæg på seminaret kan findes på http://cinefogo.cuni.cz/index.php?&id_result=39760&l=0&w=16&id_event=102. Af andre forskere i social kapital kan nævnes Gunnar Lind Haase Svendsen, Syddansk Universitet, og Gert Tinggaard Svendsen, Aarhus Universitet.

¹⁵ Torben Fridberg, personlig oplysning

¹⁶ En gentagelse af undersøgelse af danskernes værdier gennemført i 1999, publiceret blandt andet i Danskernes særpræg, red. Peter Gundelach, Kbh. 2004

I marts 2010 har Ersta Sköndal Högskola offentliggjort en undersøgelse af det frivillige engagement i Sverige, som viser en fortsat vækst i den frivillige indsats til det højeste niveau nogensinde, men også peger på risiko for eksklusion af mindre ressourcestærke borgere fra deltagelse i foreningslivet¹⁷.

I Norge etableredes i 2008 som opfølgning på Frivillighetsmeldingen 2007 et "virtuelt" forskningscenter *Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor*, som er et samarbejdsprojekt mellem Institutt for Samfunnsforskning og Rokkan Instituttet i Bergen. I tillæg til centrets grundbevilling (5,9 mio. Nkr i 2009) er netop tilført yderligere 2,5 millioner Nkr. for perioden 2010-2011. Midlerne finansierer to nye projekter "Frivillig sektor: en tilstandsanalyse"¹⁸ og "Staten og organisasjonene".

Forskningsbehov i lyset af Frivilligrådets reformoplæg

Frivilligrådet har et særligt tværsektorielt udgangspunkt og unikt perspektiv på civilsamfundets muligheder for at bidrage til fornyelse af danskernes velfærd. Reformoplæggets perspektiv er således også bredere end det, der traditionelt har været omfattet af frivilligforskning.

Frivilligrådet sætter fokus på medborgerskab, civilsamfundet og dets organiseringer og spillet mellem disse og samfundslivets øvrige aktører. Reformoplægget påviser behovet for et holdnings- og kulturskifte og diskuterer rammebetingelsers betydning for at frisætte medborgerskab og skabe en ny og bæredygtig velfærd i samspil mellem borgerne og samfundets aktører og institutioner.

Det perspektiv, Frivilligrådet anlægger i reformoplægget, kalder på en bredere tilgang end den, der traditionelt har været afgrænsningen i dansk frivilligforskning, således at også civilsamfundsproblematikker uden for foreningsmæssigt organiserede fællesskaber og medborgerskab inddrages som temaer. Mulighedsbetingelserne for det aktive medborgerskab bliver i lande som England i dag debatteret på højt plan, og for at Danmark kan være med på internationalt niveau, er det nødvendigt at afsætte ressourcer til forskning inden for dette felt.

Samtidig er velfærdstemaet centralt. Dermed fremstår et behov for en forskningsmæssig indsats, der især fokuserer på tematikker og organisering af betydning for civilsamfundets mulighed for at bidrage til velfærdsudviklingen, herunder i forhold til inklusion og empowerment og forebyggelse af sociale og samfundsmæssige problemer. Et særligt tema er udvikling af frivilligt engagement i gråzonen mellem det offentlige, frivillige organisationer og markedet. Herunder holdningsmæssige ændringer til inddragelse af frivilligt engagement på nye arenaer samt nye typer af frivilligt engagement såsom corporate volunteering, ad hoc-orienteret frivilligt arbejde etc. Ligeledes findes en række områder, som f.eks. sundheds- og forebyggelsesområdet, som har et påfaldende lavt frivilligt engagement, til trods for, at der er gode argumenter for her at lade civilsamfundet træde i karakter. Disse områder er der endvidere behov for at sætte som centrum for en forskningsindsats.

Med den igangværende udvikling på frivilligområdet er der på flere områder et behov for begrebsmæssig afklaring og nytænkning, gerne under inddragelse af overvejelser i andre lande, jævnfør igangsættelsen af forskningsprogrammer i Sverige og Norge.

¹⁷ Lars Svedberg m.fl. Svenskernes engagement är större end någonsin – Insatser i och utanför föreningslivet, Stockholm, marts 2010

¹⁸ Se også Dag Wollebæk og Karl Henrik Sivesind: Fra folkebevægelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009. Kan findes på <http://www.sivilsamfunn.no>

Sikring af datagrundlag¹⁹

Bedre rammer for koordination af forskningsindsats

Forskningen i frivilligt arbejde og civilsamfund foregår i dag mange steder i landet. Selvom dette på den ene side er en fordel, mistes den synergi, det kunne give, hvis der i højere grad var tale om et formaliseret netværk for koordinering og udvikling af forskningen. Det kan f.eks. være et "virtuelt center", hvor en statslig bevilling støtter rammerne for et sådant samarbejde.

Behov for bestemte forskningstemaer

På det indholdsmæssige plan forudsætter en styrket forskning i frivillighed og civilsamfund gode data i form af befolkningsundersøgelser, økonomiske data fra Danmarks Statistik mv.

Det mest presserende behov netop nu er en ny survey af danskernes frivillige arbejde, som følger op på den undersøgelse, der blev gennemført i 2004 som en del af Frivillighedsundersøgelsen²⁰. Denne undersøgelse kan bl.a. belyse nogle af overskrifterne i dette dokument, og der vil i den efterfølgende gennemgang af væsentlige forskningsemner blive refereret til en sådan befolkningsundersøgelse.

Befolkningsundersøgelsen vil ikke mindst kunne levere nye data til yderligere forskning i deltagelse og medborgerskab. Den vil endvidere give mulighed for at bidrage til opdatering af de økonomiske analyser, der blev gennemført i 2004 som del af Frivillighedsundersøgelsen. Endelig vil den kunne belyse, hvordan centrale træk ved det senmoderne samfund påvirker frivilligheden – både kvantitativt og kvalitativt.

For at undersøgelsen kan bruges i sammenhæng med organisationsdata (omtalt i fodnote 17) er det nødvendigt, at den kan gennemføres inden længe, gerne i første halvdel af 2011. Således vil det også være muligt at sammenligne resultaterne med Norge og Sverige, som begge har gennemført tilsvarende større undersøgelser for nylig.

I det følgende præsenteres fem overordnede områder, som i dag især har behov for yderligere forskning. De fem områder er:

- Deltagelse og medborgerskab
- Ændringer i foreningslivet og roller i velfærdsløsningen
- Kommunernes samarbejde med de frivillige organisationer
- Virksomheders samspil med lokalsamfundet og foreningslivet
- Fremme af social innovation

Deltagelse og medborgerskab

Rammerne for medborgerskab og civilsamfundets deltagelse er under fortsat forandring i det moderne videnssamfund. Ændringer relateret til arbejds- og familieliv har væsentlig indflydelse på vilkår og muligheder for deltagelse i foreningslivet, jf. Familiekommissionens rapport fra 2007, som konstaterede en betydelig ubalance mellem arbejdsliv og fritids-/familieliv. Viljen til at engagere sig kan tænkes at blive påvirket af ændringer i holdninger og værdier, opfattelser af livskvalitet, identitetsdannelse og eksistentiel

¹⁹ Afsnittet baserer sig i høj grad på input fra forskere. Disse forskere påpeger også behovet for en struktureret ramme, der understøtter koordineringen af forskningsindsatsen, evt. i form af tiltag, der fremmer netværk og vidensudveksling mellem de forskellige enheder.

²⁰ Der findes allerede data om den organisatoriske dimension som følge af registrering af foreninger og efterfølgende spørgeskemaundersøgelse i 2009/10. Dog mangler den individbaserede del af dataindsamlingen, som kan belyse eventuelle ændringer i danskernes deltagelse i og holdning til frivilligt arbejde. En projektbeskrivelse til en sådan undersøgelse er under udarbejdelse af Lars Skov Henriksen og Torben Fridberg.

forståelse. Ligeledes kan mere strukturelle forhold som den kommunale styring og kontrol, kommercialisering og professionalisering spille ind på engagementet. Forandringer i lokalsamfundenes tilbud og demografiske sammensætning, som influerer på sammenhængskraft og social kapital, kan tilsvarende tænkes at have betydning.

De krydspres og ressourceklemmer, som velfærdssamfundet står med på kort såvel som på langt sigt, vil kunne påvirke foreningslivets mulighed for at tilbyde attraktive rammer for deltagelse, men vil omvendt også kunne tænkes at styrke interessen for at engagere sig og påtage sig ansvar og opgaver, eventuelt i nye former for organisering eller i tilknytning til det offentliges institutioner. Endelig er der sandsynlighed for, at der i de kommende år udvikler sig nye former for medborgerskab og netværksorganisering koblet til virtuelle medier.

Samtidig er kravene til involvering, aktiv deltagelse og human kapital i højere grad blevet en forudsætning for at forhindre sociale gruppers marginalisering, f.eks. i form af at opnå medborgerrettigheder. Med de voksende krav om aktive deltagelse skabes imidlertid også nye differentieringer og social marginalisering. Det er vigtigt at undersøge, i hvilket omfang denne marginaliseringsrisiko kan mindskes via de frivillige foreninger.

På den baggrund er der behov for at opdatere viden om udvikling i frivillighed og medborgerskab, ligesom der er behov for mere viden om faldgruber og positive effekter af fokus på medborgerskab. Før omtalte befolkningsundersøgelse vil kunne bidrage i den forbindelse²¹. Potentielle temaer kunne være:

- **Borgernes engagement og deltagelse:** Sker der ændringer i borgernes engagement, herunder hvor man engagerer sig? Er der særlige grupper af befolkningen, som bliver mere eller mindre engagerede i frivillig indsats? Sker der ændringer i profilen på frivilligt socialt engagerede (f.eks. ændret aldersmæssig sammensætning og ændringer mht. kompetencemæssig baggrund)?
- **Motivationsfaktorer:** Kan der ses en ændret vægtning af læring som motivationsfaktor? Hvilke barrierer opleves for engagementet, og hvilke forhold fremmer eller hæmmer deltagelse? Hvordan påvirker samfundsmæssige ændringer adgang og motivation for deltagelse? Ses nye former for netværksdannelse via sociale medier som afsæt for medborgerskab og engagement?
- **Frivillige uden for foreninger:** Hvilket omfang og hvilken betydning har borgernes deltagelse i velfærdsfremmende aktiviteter i andet regi end foreningsbårne initiativer? Fører deltagelse i ikke-organiserede aktiviteter eller medvirken i korterevarende forløb med frivilligt arbejde på sigt til deltagelse i foreningsliv eller anden formaliseret deltagelse for eksempel i brugerbestyrelser mv.? Kan vi ved at se på den mere uformelle frivillighed opnå nye erkendelser om minoritetsgruppers frivillige engagement?
- **Bæredygtighed og social kapital:** Hvilken betydning har frivillig deltagelse for bæredygtighed og social kapital på lokalt plan? Hvilken betydning har medborgerskab og frivilligt arbejde i boligsocialt arbejde og i at skabe sammenhængskraft og bæredygtighed i landdistrikter? I hvilken udstrækning medvirker borgerne til at få dagligdagen til at hænge sammen for andre i det daglige, og ser man en øget medvirken for eksempel i samfundets forskellige institutioner?
- **Frivillighed i Norden:** Hvilke forhold forklarer forskelle i deltagelse i indsatser inden for det sociale område i Danmark sammenholdt med Norge og Sverige?

²¹ Det er fra forskerside blevet understreget, at indsamlingen af data skal ske snarest muligt af hensyn til sammenligningen med andre nordiske lande.

- **Holdninger hos offentligt ansatte:** Kan der konstateres ændrede holdninger i forvaltninger og blandt ansatte til at inddrage frivillige i aktiviteter, som foregår på kommunale institutioner, og hvordan påvirker konkrete erfaringer holdninger hos faglige medarbejdere?
- **Medborgerskab i undervisningen:** Har undervisere på forskellige niveauer tilstrækkelig baggrund til at kunne styrke formidling og motivation omkring medborgerskab? Hvilken effekt ses af forskellige undervisningsmæssige indsatser samt forløb med frivilligt arbejde som tilbud på ungdomsuddannelserne?

Ændringer i foreningslivet og roller i velfærdsløsninger

Rammevilkårene for foreningslivet er af afgørende betydning for den langsigtede bæredygtighed af initiativer og indsatser i civilsamfundet. Ændringer af økonomiske rammer og vilkår medfører et betydeligt omstillingspres for foreningslivet, som ofte tilkendegiver, at der i disse år sker en betydelig professionalisering af foreningslivet.

Konsekvenserne af dette er ikke kortlagt, og der er stort set ingen viden om, hvad forskellige typer af investering i den frivillige sektor betyder i forhold til foreningsverdenens "økologi". Det er også uafklaret, om ændrede forventninger og rammer medfører øget eller mindsket inklusion af mindre ressourcestærke i den frivillige indsats, det vil sige, om der kan påvises eksklusionsmekanismer i foreningslivet, og om foreningslivet får mere eller mindre fokus på udøvelse af fortalerrollen.

Forskningsområdet er samtidig vanskeligt at belyse med det eksisterende tilgængelige materiale. Ved at afprøve forskellige modeller i forskellige kommuner over en årrække ville der opstå et bedre fundament for forskningen i, hvilke rammevilkår der virker i forhold til den frivillige sektor.

Der er et væsentligt behov for at gennemføre en analyse af den frivillige sektors værdi på en række områder, der bl.a. kan omfatte økonomi, demokratisk funktion mv.

Dertil er der generelt behov for en forskningsmæssig belysning af, i hvilket omfang og hvordan frivillige organisationers indsats påvirker handlemuligheder og risiko for marginalisering i udsatte grupper. Dokumentation af den sociale værdi af indsatser er foreløbig primært sket i rammen af performance management skabeloner. Endvidere er der i udlandet arbejdet med volunteer investment and value audit metoder, som dog ikke giver tilstrækkelig opmærksomhed på den samfundsmæssige betydning af indsatsen²².

Der er kun begrænset viden om, hvorvidt foreningslivet opsøger samarbejde på tværs af foreninger eller omvendt oplever en risiko ved at arbejde netværksorienteret og videndelende²³. Der er anledning til at følge den organisationsinterne udvikling i lyset af nye krav og skarpere målsætninger, herunder tendenser i inddragelse af frivillige og disses roller i organisationerne.

Endelig er ledelse og "good governance" i frivillige organisationer endnu et ret uopdyrket forskningsfelt i Danmark.

²² VIVA: Institute for Volunteering Research: <http://voluntaryaction.info/vivahelpguide.html>. Jævnfør også The European volunteer Measurement Project: http://www.ccss.jhu.edu/pdfs/ILO/ILO_European_flyer_5.19.2010.pdf

²³ Bernard Enjolras: Nettværkssamfund og frivilligorganisering, 2008: <http://www.samfunnsforskning.no/nor/Publikasjoner/Rapporter/2008/2008-010>

På den baggrund er der behov at indhente viden om foreningslivets sammensætning, udvikling af roller samt den sociale og økonomiske betydning²⁴. Bl.a.:

- **Krav og professionalisering:** Har foreningerne på det sociale område gennemført en øget professionalisering som følge af øgede krav til kvalitets sikring og effektmåling, og hvilken betydning har dette i givet fald haft for det frivillige engagement? Favoriserer udviklingen de større organisationer med mange ansatte, så nye midler i særdeleshed tilgår de større professionaliserede foreninger? Medfører professionaliseringen en større eller mindre mangfoldighed og innovation i tilgange? Hvordan håndteres rollefordeling mellem frivillige og ansatte?
- **Professionalisering og rummelighed:** Hvilke konsekvenser har et højere ambitionsniveau for foreningernes rummelighed? Medfører udviklingen større eller mindre rummelighed i foreningslivet, og er der grupper i samfundet, der i et vist omfang ekskluderes fra deltagelse i foreningslivet?
- **Ledelse i frivillige organisationer:** Hvilke ledelsesmæssige udfordringer står de frivillige organisationer over for, og er der tilstrækkelig adgang til kvalificering på ledelsesmæssigt niveau i ressourcetsvage foreninger?²⁵
- **Rekruttering:** Oplever foreningslivet vanskeligheder i forhold til rekruttering af frivillige, herunder frivillige med særlige kompetencer, og hvilke forudsætninger og metoder er særligt egnede til at understøtte rekruttering af frivillige?
- **Incitament til samarbejde:** Hvor udbredt er forskellige samarbejdsformer, og oplever de frivillige organisationer, at der er tilstrækkelige incitament til at arbejde på tværs, også internt i foreningslivet, og til at engagere sig i nye opgaver sammen med andre aktører?
- **Anvendelse af forskningsbaseret viden:** Hvordan omsættes viden fra forskellige frivilligsektorområder, og hvilken inspiration kan hentes fra forskningsindsats i forskellige dele af civilsamfundet?
- **Samarbejde med andre aktører:** Hvordan oplever foreningerne, at de inddrages af kommunerne såvel i forhold til planlægning af indsatser og initiativer og i forhold til den konkrete opgaveløsning? Hvilke barrierer oplever foreningslivet for styrket samarbejde med kommuner og virksomheder? Hvorledes inddrages frivillige organisationer i uddannelsesindsats, herunder i forhold til professionsuddannelserne?
- **Kapacitet i den frivillige verden:** Hvilke kapacitetsmæssige udfordringer står foreningslivet over for i lyset af de forventninger, der opstilles fra omverden, og er rammevilkårene i overensstemmelse med de forventninger, man møder? Hvilke resultater vil man se af indsatsen for at øge interessen blandt foreninger omkring etablering af socialøkonomiske virksomheder? Har foreningerne tilstrækkelig adgang til risikovillig kapital?
- **Den økonomiske værdi:** Hvor stor er sektorens økonomiske og beskæftigelsesmæssige omfang i dag?²⁶

²⁴ Nogle af nedenstående tematikker er også berørt i afsnittet om fremme af social innovation

²⁵ F.eks. Anders la Cour, CBS, har arbejdet en del med dette tema, men der mangler stadig forskning på området.

²⁶ Som en del af Frivillighedsundersøgelsen fra 2004 blev sektorens økonomiske og beskæftigelsesmæssige omfang klarlagt. Problemet med denne kortlægning var at den bygger på et meget lille sample af enheder i tilknytning til Nationalregnskabsstatistikken og kun for et år. Der kunne kun gives et øjebliksbillede af den frivillige sektors

- **Den sociale værdi:** Hvordan defineres den sociale værdi af frivillig indsats og kan begrebet indfange de forskellige roller, som den frivillige indsats og de frivillige foreninger udfylder på det sociale område? Findes der en "added value" af foreningernes arbejde – og hvordan ser vi f.eks. en forebyggelsesmæssig værdi af indsatser i foreningslivet? Har foreningslivet en tilstrækkelig værktøjskasse til at vise en social værdi af egen indsats?
- **Fortalerrollen:** Hvordan håndterer foreningerne på social- og sundhedsområdet både at varetage en fortalerrolle for udsatte grupper og være en samarbejdspartner, og hvorledes oplever foreningerne andres anerkendelse af denne dobbeltrolle? Er dobbeltrollen blevet vanskeligere at håndtere i takt med, at forventningerne til foreningernes "output" stiger?
- **Foreningslivets velfærdsindsats i historisk belysning:** I takt med at der redefineres et bredere opgavefelt for foreningslivet inden for velfærdsområderne, vil det være relevant at se på foreningslivets velfærdsindsatser i kritisk historisk belysning, jævnfør nylige tilløb til kritisk selvrefleksion for eksempel i tidligere indsats overfor grønlandske børn.

Kommunernes samarbejde med de frivillige organisationer

Samspelet mellem civilsamfund og kommuner er i en årrække blevet belyst primært via kvantitative og kvalitative undersøgelser relateret til den årlige § 18-redegørelse. I tillæg hertil har både Frivilligrådet og Center for frivilligt socialt arbejde gennemført en række mindre undersøgelser af samarbejdet. I forbindelse med en bredere formuleret civilsamfundsstrategi vil der være behov for at se på samspelet i bredere forstand, jævnfør også rapport fra Socialministeriet om sammenhængende frivilligpolitikker.

På den baggrund er der behov for ny viden om temaer såsom:

- **Kommunalreformen:** Har nye opgaver i kommunalreformen betydet øget inddragelse af foreningslivet i forebyggende indsatser, herunder på sundhedsområdet? Er der forskelle på udviklingen i det frivillige engagement og foreningslivet i sammenlægningskommuner og fortsættende kommuner? Hvilke konsekvenser har kommunalreformen haft for kommunernes samarbejde med foreninger og selvejende institutioner?
- **Forventninger og ønsker til samarbejde:** Hvilke forventninger og ønsker har kommunerne til inddragelse af frivillige og frivillige foreninger i planlægning og gennemførelse af frivilligindsatser? Formidler og understøtter kommunen samspil mellem borgerinddragelse i forskellige sektorområder? Hvilke tiltag er der for at skabe interesse for samarbejde med frivillige foreninger blandt kommunens ansatte?

Virksomheders samspil med lokalsamfundet og foreningslivet

Der er kun få forskningsmæssige beskrivelser i Danmark af virksomheders samspil med civilsamfundet. I regi af det tidligere Rådet for frivilligt socialt arbejde har Michael Wulff udgivet en jævnføring med situationen i Storbritannien²⁷ og senest har Peter Neergaard, CBS, gennemført undersøgelsen:

økonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning. Der har i forlængelse af opgørelsen for 2003-04 været kontakt med Danmarks Statistik, som er parat til at gøre en sådan opgørelse til et fast model i nationalregnskabsopgørelserne. Dette kan dog kun gøres som rekvireret opgave – og ikke som del af deres eget budget.

²⁷ Michael Wulff: Frivilligt arbejde for ansatte – Samarbejde med private virksomheder, Rådet for frivilligt socialt arbejde 2006

Partnerskaber mellem virksomheder og frivillige organisationer²⁸. Denne undersøgelse er udførligt gengivet i rapporten fra Udvalget vedr. sammenhængende frivillighedspolitikker.

På den baggrund er der behov for ny viden om temaer såsom:

- **CSR og civilsamfundet:** Hvordan indgår forskellige former for samarbejde med lokalsamfundet i virksomheders CSR politikker og praksis?
- **Samarbejdets omfang og succes:** I hvilken udstrækning samarbejder virksomheder med foreningslivet og i hvilke former? Hvilke forudsætninger skal være opfyldt for at samarbejdet opleves som vellykket og eventuelt udvikler sig til partnerskaber?
- **Employee volunteering:** I hvilken udstrækning har virksomheder i Danmark inkorporeret employee volunteering i deres personalepolitikker, og hvilke resultater kan man se?
- **Virksomheder og socialøkonomi:** Hvilket potentiale er der for udvikling af virksomheders støtte til frivillige organiserings etablering af socialøkonomisk virksomhed?

Fremme af social innovation

De udfordringer, velfærdssamfundet står med, kalder på nye løsninger og muligheder for nye dynamiske samspil uafhængigt af traditionelle sektorgrænser også i civilsamfundets organiseringer. Der har derfor i de senere år været et stigende fokus på civilsamfundets muligheder for at bidrage til løsning af udfordringer for velfærdssamfundet.

Det handler om social innovation, blandt andet via samspil mellem aktører på tværs af sektorer. Heraf kommer også interessen for socialt entreprenørskab²⁹ og en fornyet indsats omkring at revurdere socialøkonomi i en moderne kontekst.

Men det handler også om forhold, der påvirker bæredygtighed både for det civile samfunds engagement, sammenhængskraft og sociale kapital, herunder hvilke støtteformer, infrastrukturer og læringsmiljøer, der kan medvirke til at bevare et folkeligt engagement, styrke foreningslivets udvikling og frisætte den frivillige verdens potentiale for social innovation og empowerment i udsatte grupper, miljøer og bydele i samspil med andre aktører.

Heraf følger også, at forskningsindsatsen fremad i højere grad bør knytte an til praksis og i øget omfang understøtte og reflektere udvikling og behov også i professionsuddannelserne.

- **Social innovation og nye veje til inklusion:** Hvor og hvordan kan social innovation og entreprenørskab være en løftestang for udvikling af fremtidens sociale løsninger? Kan der identificeres modeller for social innovation og socialt entreprenørskab, som i særlig grad ser ud til at kunne fremme inklusion og empowerment blandt udsatte grupper og i særligt udfordrede lokalmiljøer? Hvilken rolle spiller det frivillige engagement for social innovation?

²⁸ Se note 11

²⁹ Mandag Morgen anvender i stedet begrebet "socialt iværksætteri". I projektet Velfærdens innovatører udarbejdedes et inspirationsnotat Netværk, samarbejde og partnerskaber for socialt iværksætteri, som giver en god fremstilling af teori, drivkræfter og barrierer.

- **Social innovation og den frivillige sektor:** Hvad skal der til for, at den frivillige sektor kan løfte sig op og skabe innovationskraft på en større skala i velfærdsudviklingen? Hvilke resultater og virkninger ses af social innovation og socialt entreprenørskab med afsæt i frivilligsektoren? Hvilke tilskudsmodeller vil kunne fremme, at den frivillige sektor både kan udfylde sine nuværende roller, fortsætte nuværende indsatser og frisætte kapacitet til innovative projekter og samarbejde? Er der behov for nye tilbud om kapacitetsudvikling, uddannelse og konsulentstøtte? På hvilke måder påvirker innovationspresset den frivillige sektor?
- **Nye løsnings bæredygtighed:** Hvordan fastholder og videreudvikler innovative projekter og løsninger deres innovative kraft? Hvorledes skaleres gode nye initiativer og tilgange til større udbredelse? Hvilke forhold henholdsvis hæmmer eller fremmer bæredygtighed for nye løsninger?
- **Betingelser for social innovation:** Er der i dag gunstige betingelser for innovation og socialt entreprenørskab? I hvilket omfang er social innovation og socialt entreprenørskab båret af enkeltpersoners engagement? Kommer social innovation på frivilligområdet altid "nedefra" eller udspringer det også af ideer i offentlig og privat sektor? Hvordan frisættes innovation i samspil mellem sektorer?